

Η Θεωρία της Αξίας και της διανομής της¹

Πώς εξηγείται ο καθορισμός των τιμών των διαφόρων αγαθών και υπηρεσιών σε μια οικονομία; Ομοίως, **τι καθορίζει την αξία**; Αυτό, είναι ίσως ένα από τα θεμελιώδη ερωτήματα της οικονομικής επιστήμης. Η «*θεωρία της αξίας*» (theory of value) προσπαθεί να προσδιορίσει τους παράγοντες που διαμορφώνουν την τιμή ενός αγαθού ή μιας υπηρεσίας.

Οι κλασικοί οικονομολόγοι, όπως ο Adam Smith, ο David Ricardo και ο Karl Marx, απάντησαν με πειστικό τρόπο ότι ο παράγοντας που καθορίζει το μέγεθος της αξίας είναι **το κόστος παραγωγής**. Αν το κόστος παραγωγής ενός προϊόντος είναι υψηλό, τότε και η τιμή του θα είναι υψηλή. Στο κόστος παραγωγής ενσωματώνεται η αμοιβή της άμεσης εργασίας (μισθοί) και η έμμεση αμοιβή της εργασίας, εκείνης, δηλαδή, που δαπανήθηκε για να παραχθούν οι μηχανές ή τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται κατά την άσκηση της άμεσης εργασίας. Η θεωρία του προσδιορισμού του κόστους παραγωγής ως συνάθροιση των αμοιβών εργασίας που δαπανήθηκαν (ή, που κατά τον Marx, παρακρατήθηκαν από τους κεφαλαιοκράτες και δεν αποδόθηκαν στους εργαζόμενους, δημιουργώντας με τον τρόπο αυτό το κεφάλαιο) για την παραγωγή ενός αγαθού, ονομάστηκε «*εργασιακή θεωρία της αξίας*» (labor theory of value) προκειμένου να διαχωριστεί από προγενέστερες θεωρίες, όπως αυτές των Γάλλων φυσιοκρατών, οι οποίες θεωρούσαν τη γη ως την απόλυτη πηγή προσδιορισμού της αξίας.

Βέβαια, είναι άλλο πράγμα να υποστηρίζεις ότι η εργασία δημιουργεί αξία και άλλο να εξηγείς το επίπεδο των μισθών. Ως προς αυτό, οι Κλασικοί οικονομολόγοι (και κυρίως οι οπαδοί του Thomas Malthus) εξέφραζαν μια θλιβερή άποψη, σε σχέση με τη σύγχρονη αντίληψη των ανεπτυγμένων Οικονομιών. Υποστήριζαν ότι η αμοιβή της εργασίας θα πρέπει να είναι τέτοια ώστε να αρκεί για τη συντήρηση και την αναπαραγωγή της. Να καλύπτει, δηλαδή, τις διατροφικές ανάγκες, τις ανάγκες ένδυσης και στέγασης της οικογένειας του εργαζόμενου. Αν οι μισθοί αυξάνονταν

¹ Σημειώσεις από την ενότητα «*The Theory of Value and Its Distribution*», από το βιβλίο του **Dani Rodrik**, *Economics Rules – why economics works, when it fails, and how to tell the difference*, Oxford University Press, U.K. 2015

πέρα από το όριο αυτό, το αποτέλεσμα θα ήταν η αύξηση του πληθυσμού (επειδή περισσότερα παιδιά θα κατάφερναν να επιβιώσουν) και συνεπώς του εργατικού δυναμικού (του *στρατού εργασίας*, κατά τον Marx). Αυτός ο πλεονάζων στρατός εργασίας, θα περιόριζε την αμοιβή της εργασίας στα «φυσιολογικά» επίπεδα (δηλ. στα επίπεδα της αυτοσυντήρησης και της οριακής αναπαραγωγής της). Για το λόγο αυτό, οι βασικοί ωφελημένοι της οικονομικής προόδου και της τεχνολογικής εξέλιξης θα είναι οι ιδιοκτήτες της γης, η οποία ήταν, κατά την άποψη αυτή, σε πεπερασμένη διαθεσιμότητα.

Ο Marx υποστήριξε ότι η αμοιβή της εργασίας διατηρείται σε χαμηλά επίπεδα από τους κεφαλαιοκράτες (εργοδότες) προκειμένου να παρακρατούν προς όφελός τους τη διαφορά μεταξύ της αξίας που με τον κόπο τους παράγουν οι εργαζόμενοι και της αμοιβής που λαμβάνουν. Όσο υψηλότερη είναι η αξία που οι εργαζόμενοι παράγουν και όσο χαμηλότερη η αμοιβή που λαμβάνουν, τόσο υψηλότερη είναι η *υπεραξία* που παρακρατείται από τους κεφαλαιοκράτες. Αυτή η **συσσωρευμένη παρακρατούμενη υπεραξία** δημιουργεί το κεφάλαιο, που δίνει ισχύ στους κεφαλαιοκράτες. Οι τελευταίοι, με την τεχνική του «αποθέματος του άνεργου στρατού εργασίας», επιτυγχάνουν την πειθάρχηση του εργατικού δυναμικού σε αυτή τη «*χυδαία*» σχέση εκμετάλλευσης. Όμως, αυτή η νίκη των κεφαλαιοκρατών είναι μια Πύρρειος και προσωρινή νίκη καθώς, όπως ο Marx υπέθετε, ο μεταξύ τους ανταγωνισμός θα οδηγήσει αναπόφευκτα στον περιορισμό των κερδών τους και στην γενικευμένη κρίση του καπιταλιστικού συστήματος.

Η *εργασιακή θεωρία της αξίας* προσδιόρισε παράγοντες που συντελούν στον καθορισμό των τιμών, οι οποίοι σχετίζονται σχεδόν αποκλειστικά με το μέρος της παραγωγής. Για το μέρος της κατανάλωσης, η θεωρία αυτή είχε λίγα να μας πει. Όμως, η *ζήτηση* δεν παίζει κι αυτή κάποιο ρόλο στον καθορισμό των τιμών; Οι τιμές δεν σχετίζονται με τις προτιμήσεις των καταναλωτών και με τις μεταβολές αυτών των προτιμήσεων; Η κλασική οικονομική προσέγγιση εστίασε στην μακροχρόνια επίδραση των προτιμήσεων. Δεν ερμήνευε τις βραχυπρόθεσμες διακυμάνσεις των τιμών ή τον καθορισμό των συσχετισμένων τιμών.

Η σύνθεση αυτών των δύο μερών (προσφορά και ζήτηση), που συνδιαμορφώνουν την καθορισθείσα τιμή, έγινε με την *οριακή θεωρία της αξίας* στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Οικονομολόγοι όπως ο Alfred Marshall, ο William Stanley Jevons, ο Knut Wicksell και ο John Bates Clark μετέστρεψαν το βλέμμα της κλασικής οικονομικής ανάλυσης από τις παρατηρούμενες ποσότητες, όπως οι αμοιβές της εργασίας, σε μη ορατές υποθετικές μαθηματικές κατασκευές, όπως η «χρησιμότητα του καταναλωτή» και οι «παραγωγικές λειτουργίες». Επιπλέον, γενίκευσαν την κλασική οικονομική προσέγγιση επιτρέποντας την αμοιβαία υποκατάσταση των συντελεστών παραγωγής, όπως της εργασίας και του κεφαλαίου. Έτσι, μπόρεσαν να αναλύσουν τον τρόπο με τον οποίο μια επιχείρηση θα αντιδράσει αντικαθιστώντας ζωντανή εργασία με μηχανήματα, όταν οι τιμές αυτών των συντελεστών παραγωγής μεταβάλλονται. Με τη χρήση μαθηματικών σχέσεων περιέγραψαν τον τρόπο καθορισμού των τιμών, του κόστους και των παραγόμενων ποσοτήτων σε διάφορες αγορές (markets) προϊόντων και υπηρεσιών, ενώ ταυτόχρονα ενσωμάτωσαν στα μοντέλα τους τις προτιμήσεις των καταναλωτών και την υφιστάμενη (κάθε φορά) τεχνολογική πρόοδο.

Οι τιμές, κατά τους «οριοκράτες» (“marginalists”), καθορίζονται από το κόστος παραγωγής και την εκτίμηση της αξίας της **τελευταίας παραγόμενης μονάδας** που βρίσκει αγοραστή. Για παράδειγμα, αυτό που καθορίζει την αγοραία τιμή του πετρελαίου δεν είναι το κόστος παραγωγής του ή η αποτίμηση της αξίας του από τον καταναλωτή, κατά μέσο όρο, αλλά το κόστος και η αποτίμηση της αξίας της τελευταίας μονάδας πετρελαίου που πωλείται στην αγορά. Σε μια αγορά που βρίσκεται σε ισορροπία, το κόστος παραγωγής και η αποτίμηση της αξίας της τελευταίας μονάδας (της οριακής μονάδας) από τον καταναλωτή, είναι ακριβώς ίσα – το ένα ως προς το άλλο και αυτά τα δύο ως προς την αγοραία τιμή. Αν δεν ταυτίζονταν, το κόστος παραγωγής με την αποτίμηση της αξίας του προϊόντος από τον καταναλωτή, και αυτά τα δύο με την αγοραία τιμή του προϊόντος, τότε η αγορά δεν θα ήταν σε ισορροπία.

Όταν η αγοραία τιμή υπερβαίνει την αποτίμηση του καταναλωτή ως προς την αξία της τελευταίας διαθέσιμης μονάδας, τότε ο καταναλωτής περιορίζει τις αγορές του. Όταν αυτή η αγοραία τιμή μειωθεί οριακά, τότε ο καταναλωτής αυξάνει οριακά τις αγορές του. Αντίστοιχα, όταν η αγοραία τιμή είναι υψηλότερη από το κόστος

παραγωγής της τελευταίας μονάδας, τότε οι επιχειρήσεις διευρύνουν την παραγωγή τους, ενώ όταν η αγοραία τιμή είναι χαμηλότερη του κόστους παραγωγής τότε οι εταιρείες μειώνουν την παραγωγή τους.

Οι «οριοκράτες» αποκαλύπτουν ότι οι κλασικές καμπύλες προσφοράς και ζήτησης δεν αντιπροσωπεύουν τίποτε περισσότερο από το οριακό κόστος παραγωγής που αντιμετωπίζουν οι παραγωγοί και, αντίστοιχα, την οριακή αποτίμηση της αξίας που εκτιμούν οι καταναλωτές. Η αγοραία τιμή καθορίζεται από το σημείο τομής αυτών των δύο καμπυλών.

Άρα, στο ερώτημα του τι καθορίζει την αγοραία τιμή: το κόστος παραγωγής ή το όφελος του καταναλωτή; Η απάντηση είναι ότι καθορίζεται και από τα δύο –στο όριο.

Έτσι, για τους «οριοκράτες» είναι ξεκάθαρο ότι η αμοιβή της εργασίας (μισθός) καθορίζεται από την οριακή παραγωγικότητα της εργασίας και η αμοιβή του κεφαλαίου (τόκοι) καθορίζεται από την οριακή παραγωγικότητα του κεφαλαίου – δηλαδή, από την συνεισφορά της τελευταίας μονάδας εργασίας και κεφαλαίου, αντίστοιχα, στα οικονομικά αποτελέσματα της επιχείρησης.

Αυτή η θεωρία της αξίας είναι ταυτόχρονα και μια θεωρία διανομής. Ποιος, λαμβάνει τι, καθορίζεται από το ποιος, συνεισφέρει τι, στα οικονομικά αποτελέσματα της επιχείρησης (της μονάδας παραγωγής).

Η χρησιμότητα αυτής της θεωρίας είναι προφανής, καθώς μας επιτρέπει να αντιληφθούμε πώς η παραγωγή, η κατανάλωση και οι αγοραίες τιμές λειτουργούν από κοινού ως ένα ενιαίο σύστημα. Επιπλέον, ερμηνεύει τον λειτουργικό τρόπο διανομής του εισοδήματος σε μια Οικονομία.

Όμως, η θεωρία αυτή στηρίζεται σε μη παρατηρούμενα μεγέθη, όπως η οριακή χρησιμότητα του καταναλωτή, το οριακό κόστος και η οριακή παραγωγικότητα. Αυτά τα μεγέθη προκειμένου να γίνουν χρηστικά και να μας επιτρέψουν να ερμηνεύσουμε πραγματικές καταστάσεις σε μια Οικονομία, απαιτούν πρόσθετες υποθέσεις και κατασκευές μοντέλων στα οποία περιλαμβάνονται άμεσα μετρήσιμα και παρατηρούμενα μεγέθη που, με την κατάλληλη συναρμογή, προσιδιάζουν (λειτουργούν ανάλογα) στα μη παρατηρούμενα στα οποία η θεωρία μας εδράζεται.

Για παράδειγμα, παρατηρώντας τα οικονομικά στοιχεία διαφόρων κρατών, συμπεραίνεται ότι περίπου το 80 με 90% της απόκλισης που παρουσιάζουν τα επίπεδα των μισθών μεταξύ των κρατών, μπορεί να αποδοθεί στην απόκλιση των επιπέδων παραγωγικότητας της εργασίας μεταξύ των κρατών αυτών. Είναι σαφές, ότι δεν μπορούμε να παρατηρήσουμε άμεσα την οριακή παραγωγικότητα της εργασίας στα διάφορα κράτη. Εκείνο που μπορούμε να μετρήσουμε (προσεγγιστικά) είναι η μέση παραγωγικότητα της εργασίας, δηλ. να διαιρέσουμε το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ) μιας χώρας με τον αριθμό των εργαζομένων της χώρας αυτής, και να υποθέσουμε ότι η μέση παραγωγικότητα της εργασίας προσιδιάζει με την οριακή, που η θεωρία μας μάς υποδεικνύει. Όμως, αν η απόκλιση της μέσης από την οριακή παραγωγικότητα διαφοροποιείται ουσιαστικά από κράτος σε κράτος, τότε η προσομοίωση της μέσης με την οριακή δεν είναι ικανή για να επαληθεύσει (ή να διαψεύσει) τα συμπεράσματα που το μοντέλο μας υποστηρίζει.

Αυτό που συμπερασματικά μπορεί να συναχθεί από τις δύο θεωρίες αξίας στις οποίες ακροθιγώς αναφερθήκαμε, είναι ότι, γενικά, οι μεγάλες και ολιστικές θεωρίες συνεισφέρουν στο τέλος λιγότερα από εκείνα που αρχικά υπόσχονται. Είναι, συνήθως, αβαθείς προσεγγίσεις της πραγματικότητας που απαιτούν πολλές προσαρμογές, υποθέσεις και προαπαιτούμενα προκειμένου η προβλεπτική τους ικανότητα να αντέξει τη σύγκριση με την ωμή πραγματικότητα. Όμως, είναι πολύ χρήσιμες καθώς αναδεικνύουν, έστω και προσεγγιστικά, τους κρίσιμους παράγοντες και τους μηχανισμούς αιτίου-αποτελέσματος που επηρεάζουν ένα παρατηρούμενο πραγματικό αποτέλεσμα. Επιπλέον, λειτουργούν ως σκαλωσιές που προάγουν τη σκέψη και ως γεννήτορες νέων μοντέλων και θεωριών που αναδεικνύουν άλλους, πρόσθετους, κρίσιμους παράγοντες και νέους ουσιαστικούς μηχανισμούς που ερμηνεύουν καλύτερα άλλες σύγχρονες παρατηρούμενες πραγματικές καταστάσεις.